

Ago MUJKANović, prof.

NOVOOTKRIVENI STEĆCI U NASELJU ORAŠ PLANJE KOD TEŠNJA

Sažetak:

Srednjovjekovno naslijeđe tešanjskog kraja, stećci, kamenovi, mramori, naselja i drugi materijalni ostaci gotovosu neistraženi. Naslijeđe je samo djelimično evidentirano u arheološkoj, a manje u drugoj naučnoj i stručnoj literaturi. Do sada nije bilo većih pokušaja naučnog vrednovanja nasljeđa tešanjskog kraja, niti njegovog turističkog vrednovanja i prezentovanja široj javnosti. Danas je većina stećaka izložena propadanju, a sve češće i nesavjesnom postupanju, pa čak i namjernom uništavanju, kao i svojatanju od strane pojedinaca ili grupa. Cilj rada je prezentovanje novootkrivene nekropole stećaka u naselju Oraš Planje koje je do sada u literaturi malo poznato po srednjovjekovnom nasljeđu, s osvrtom na smjernice za zaštitu stećaka.

Izrada rada sastojala se od terenskih istraživanja, analize pisanih izvora i stručne literature. Kao rezultat autorovog istraživanja evidentirano je 46 novih stećaka kao i arheološki nalaz – alatka čiju tačnu namjenu još nismo uspjeli utvrditi. Ovo naslijeđe je potrebno zaštititi pravno i tehnički, a potrebno je podići i javnu svijest o njegovom značaju. Na osnovu dosadašnjih istraživanja ustanovili smo da je tešanjski kraj izuzetno bogat nasljeđem iz perioda srednjovjekovne bosanske države. Potrebno je nastaviti s istraživanjem te baštine, pojačati mjere zaštite od lokalnog prema višim nivoima vlasti, ali i prezentovanjem nasljeđa široj javnosti kroz turističku ponudu općine Tešanj.

Ključne riječi: *Oraš Planje, Kamen, novootkriveni stećci, sarkofag, sljemenjak, srednjovjekovno naslijeđe, tešanjski kraj, mjere zaštite, turistička valorizacija.*

Stećci, srednjovjekovni nadgrobnni spomenici koji se u ogromnom broju javljaju na čitavom području Bosne i Hercegovine, kao i u pojedinim krajevima Hrvatske (naročito u Dalmaciji) te Crne Gore i Srbije, predstavljaju jedan od najtipičnijih primjera materijalne i duhovne kulture bosanskog srednjovjekovlja. Njihova pojava seže od kraja XII vijeka, ali svoj puni razvoj doživljavaju u toku XIV i XV vijeka, u vrijeme razvijenih feudalnih odnosa na ovome tlu. Na širem tešanjskom području nekropole stećaka danas su rijetka pojava. Zbog toga su lokaliteti sa sačuvanim stećcima na ovom području utoliko interesantniji. Na području općine Tešanj do danas je ustanovljeno više lokaliteta sa stećcima u naseljima od kojih su najznačajniji oni u naseljima: Bobare, Vukovo, Logobare, Kalošević, Kraševo, Medakovo, Mrkotić, Piljužići, Oraš Planje, Šije i Trepče.

U srednjem vijeku ovo područje se nalazilo u sklopu župe Usore i predstavljalo je manju upravnu jedinicu distrikta grada Tešnja.¹ Jedna od glavnih karakteristika je situiranost izvan glavnih komunikacijskih pravaca, što je u prošlosti predstavljalo, a i danas predstavlja značajan činilac razvoja. Ovakav položaj je, svakako uslovio i relativno mali broj pisanih izvora koji se odnose na istraživano područje.

Već od ranije je poznata činjenica da je okolina Tešnja (župa Usora) u srednjem vijeku bila naseljena bogumilima, o čemu, između ostalog, svjedoče i njihovi nadgrobni spomenici stećci. Iako historijski podaci koji govore o tešanjskom kraju nisu brojni, potvrdu o postojanju veće koncentracije stanovništva u srednjem vijeku potvrđuju materijalni ostaci sa više desetina lokaliteta. Znamo da je stećaka u prošlosti bilo znatno više, ali ih je do danas sačuvano vrlo malo. Engleski historičar i putopisac Arthur J. Evans je 1875. godine proputovao kroz Bosnu i Hercegovinu, i o tome napisao svoj veliki putopis, u kojem je prvi opisao stećke iz tešanjskog kraja sa nekropole *Bajina glava* u selu Vukovo.² Za njega su ti spomenici bili misteriozno kamenje koji su prema njegovom mišljenju imali molitvenu namjenu.³

Srednjovjekovni lokalitet sa stećcima u narodu poznat kao *Kamen* nalazi se u naselju Oraš Planje, koje je od centra Tešnja udaljeno oko 6 km zračne linije, u pravcu zapada. Ovo naselje nalazi se neposredno u blizini entitetske linije, a između naselja Džimilić Planje sa juga, Mrkotića sa sjeverozapada, Jelaha na sjeveru i Jevadžija na sjeveroistoku. Prvi pisani spomen ovog naselja imamo iz 1570. godine, zatim iz 1604. godine, u opširnom popisu Bosanskog sandžaka.⁴ Ovo selo u tadašnjoj tešanjskoj nahiji Gazi Husrev-beg je otkupio od izvjesnog Ahmeda vojvode⁵ kojem je selo do tada pripadalo.⁶ U svim osmanskim dokumentima ovo naselje se spominje kao Plane, dok se u prvom austougarskom popisu iz 1879. godine, ovo naselje spominje pod nazivom Orašje.⁷

Još od prije je bilo poznato da u naselju Oraš Planje postoje stećci. Naime, istaknuta arheologinja i historičarka Nada Miletić evidentirala je u ovom naselju obližnji lokalitet Brusovi koji je evidentiran i u Arheološkom leksikonu BiH u sklopu regije 8, pod rednim brojem 13. Ona navodi da se na ovom lokalitetu nalazi devet amorfnih blokova, koji su oštećeni. Također, navodi da ih je na ovom lokalitetu bilo više,

¹ Pavo Anđelić, *O usorskim vojvodama i političkom statusu Usore u srednjem vijeku*, Prilozi, Institut za istoriju, god. XIII, br. 13., Sarajevo 1977., str. 21.

² Šefik Bešlić, *Stećci – Kultura i umjetnost*, Sarajevo 1982., str. 12.

³ Artur Dž. Evans, *Kroz Bosnu i Hercegovinu u vrijeme pobune 1875.*, Sarajevo 1965., str. 139-140.

⁴ Amina Kupusović, *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine*, sv. III, Sarajevo 2000., str. 343-344.

⁵ Miroslav Niškanović, *Porijeklo stanovništva tešanjskog kraja*, Glasnik zemaljskog muzeja BiH, n.s. 41/42., Sarajevo 1987., str. 6.

⁶ Adem Handžić, *Dokument o prvom službenom popisu Gazi Husrev begova vakufa iz 1604.godine*, Anali Gazi Husrev begove biblioteke, knjiga XV-XVI, Sarajevo 1990., str. 14.

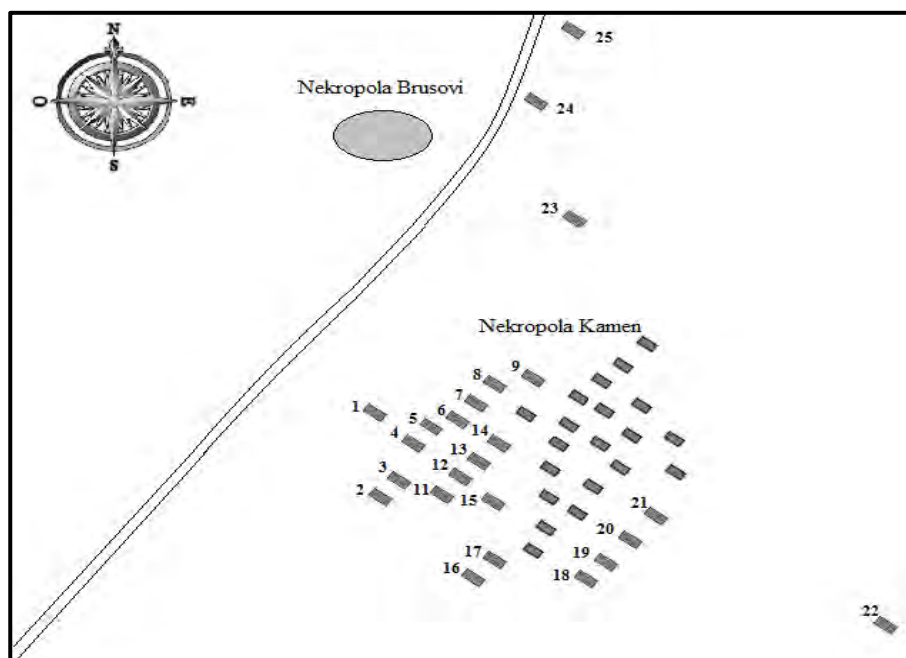
⁷ *Haupt-Uebersicht der politischen Eintheilung von Bosnien und der Herzegovina (Glavni pregled političkog razdielenja Bosne i Hercegovine)*, str. 6.

ali su uništeni. Ovu nekropolu je datirala u kasni srednji vijek.⁸ Nažalost, danas je ova nekropola u potpunosti uništena prilikom izgradnje jedne porodične kuće Unkić.

Na osnovu autorovih terenskih istraživanja evidentirano je 46 novih stećaka na području Oraš Planja. Ova novootkrivena srednjovjekovna nekropola predstavlja do sada najbrojniju nekropolu na području općine Tešanj pa i šire. Lokalitet na kojem se nalaze 42 stećka smješten je na uzvišenju s lijeve strane puta, ako dolazimo iz pravca Jelaha i Potočana, nedaleko od novoizgrađene džamije. Ovaj lokalitet u narodu je poznat kao *Kamen*, dok je u savremenim kartama ovaj lokalitet zabilježen pod nazivom *Huskića kamen*. Na ovoj nekropoli preovladavaju sarkofazi (sanduci), koji su većim dijelom oštećeni usljed atmosferskog djelovanja, a neki od njih imaju amorfan oblik.

Svi stećci su bez ukrasa i orjentisani su u pravcu sjeverozapad-jugoistok. Za sada nije moguće tačno datirati period u kom su ovi stećci nastali. Također su primjetni i ostaci sljemenjaka, kao i sferolita koji su najvjerovatnije pronalazeni u obližnjoj rijeci Usori. Većina stećaka je utonula u zemlju i obrasla mahovinom. Na osnovu rasporeda stećaka i vidljivih većih i obrađenih kamenih fragmenata, može se ustanoviti da je na ovom lokalitetu bilo daleko više stećaka, ali su vremenom uništeni ili su utonuli pod zemlju. Njiva na kojoj se nalazi ova nekropola (k.č. 131/2) danas se nalazi u vlasništvu Sulejmana Hadžića. Nekoliko desetina metara od ove nekropole na sjevernu stranu, nalazi se jedan veći sljemenjak (sl. 1. – stećak br. 23) koji je pomjeren iz svog prvobitnog položaja (sl. 4.). Vjerovatno je i ovaj sljemenjak pripadao nekada većoj nekropoli Kamen. Sljemenjak se nalazi na njivi (k. č. 133/2) ispred kuće Smajić Mehmeda, u čijem je vlasništvu i njiva na kojoj se nalazi ovaj stećak.

⁸ *Arheološki leksikon BiH*, tom II, Sarajevo 1988., str. 116.

Sl. 1. Raspored stećaka i nekropola

Sl. 2. Nekropola Kamen

Sl. 3. Dio stećaka sa nekropole Kamen

Sl. 4. Stećak ispred kuće Smajića

Oko stotinjak metara od ove nekropole ispred kuće Ferida Ćorića (k.č. 71/3), nalazi se jedan veći sarkofag koji je djelimično oštećen (sl. 5. i sl. 1. – stećak br. 24). Ovaj stećak je po svojoj obradi i kvalitetu najbolje obrađen. Uz ovaj stećak nalaze se i veći fragmenti jednog uništenog stećka. Tokom svoje terenske posjete 5. marta 2015. godine, autor ovog rada je pored ovog stećka pronašao alatku čija tačna namjena još nije utvrđena (sl. 6.). O nalazištu je obaviješten direktor tešanjskog muzeja Ernad Prnjavorac, koji je ovaj nalaz i preuzeo od porodice Ćorić, tokom njegove posjete ovom lokalitetu 7. marta 2015. godine. Alatku je pronašao sadašnji vlasnik parcele baš uz ovaj stećak, tokom raščišćavanja terena. Stećak se nalazi u neposrednoj blizini nekadašnje nekropole Brusovi. Od ovih 46 stećaka, uspio sam utvrditi dimenzije njih 25, dok su ostali svojim većim dijelom utonuli u zemlju te nije bilo moguće utvrditi dimenzije preostalog 21 stećka na ovoj nekropoli. Potrebno je naglasiti da visina stećaka predstavlja samo nadzemni dio. Dimenzije ovih stećaka prema šemi na sl. 1. su:

Stećak 1 – 177 x 100 x 75 cm

Stećak 2 – 180 x 86 x 30 cm

Stećak 3 – 186 x 100 x 10 cm

Stećak 4 – 110 x 90 x 40 cm

Stećak 5 – 188 x 180 x 15cm

Stećak 6 – 110 x 100 x 25 cm

Stećak 7 – 116 x 90 x 44 cm

Stećak 8 – 140 x 148 x 100 cm

Stećak 9 – 140 x 120 x 15 cm

Stećak 10 – 130 x 90 x 20 cm

Stećak 11 – 187 x 97 x 25 cm

Stećak 12 – 95 x 70 x 26 cm

Stećak 13 – 104 x 94 x 20 cm

Stećak 14 – 110 x 90 x 20 cm

Stećak 15 – 116 x 90 x 20 cm

Stećak 16 – 110 x 90 x 20 cm

Stećak 17 – 97 x 63 x 15 cm

Stećak 18 – 160 x 100 x 20 cm

Stećak 19 – 163 x 120 x 30 cm

Stećak 20 – 84 x 53 x 15 cm

Stećak 21 – 97 x 63 x 15 cm

Stećak 22 – 170 x 100 x 90 cm

Stećak 23 – 120 x 100 x 90 cm

Stećak 24 – 150 x 130 x 50 cm

Stećak 25 – 120 x 100 x 30 cm

Sl. 5. i 6: Stećak ispred kuće Ćorića i srednjovjekovna alatka pronađena uz stećak

Stotinjak metara u pravcu Potočana sa desne strane puta nalazi se još jedan usamljeni stećak, ispred kuće Hasana Sarajlića (k.č. 69/1). Stećak je u obliku sanduka i

na njemu su primjetna velika oštećenja (sl. 7.). Nekih par stotina metara na istočnu stranu od nekropole Kamen nalazi se uz samu ivicu njivskog puta jedan usamljeni sljemenjak (sl. 8.). Na osnovu predaje mještana Oraš Planja i okolnih mjesta, ovuda je prolazio stari srednjovjekovni put. Ova njiva koja se također naziva Kamen (k.č. 471/1) nalazi se u vlasništvu Ifete Talo.

Osim navedenih materijalnih ostataka u vidu stećaka ovo naselje posjeduje i neke interesantne toponime poput toponima Zborišta⁹ nedaleko od nekropole Kamen u pravcu Potočana. Ovaj toponim je bez sumnje nastao kao odraz društvenog života na ovom prostoru. Zatim toponim Mešćema koja je označavala osmansku sudnicu, odnosno kadijsku rezidenciju u određenom mjestu. Sve navedeno svjedoči da se i u srednjem vijeku na ovom prostoru odvijao aktivan društveni život.

Sl. 7. Oštećeni stećak ispred kuće Sarajlića

Stećci u Oraš Planjama predstavljaju materijalna svjedočanstva srednjovjekovne starosti tog naselja. Opisane srednjovjekovne nekropole i stećci u Oraš Planjama zaslužuju, svakako, detaljnije istraživanje, posebno zbog činjenice da su do sada bili nepoznati, a koje sam označio kao nekropolu *Kamen*, te još 4 stećka koji se nalaze nedaleko od ove nekropole. U ovom trenutku svi stećci su ugroženi širenjem naselja i prijeti im potpuno uništenje. Kako je vidljivo, svih devet stećaka sa nekropole *Brusovi*

⁹*Zborište* - mjesto na kojemu se održavaju zborovi (skupovi).

su uništeni. Slična sudbina sustiže i nadgrobnike na lokalitetu Kamen. Ukoliko se ne poduzmu odgovarajuće mjere zaštite, oni će relativno brzo u potpunosti nestati.

Sl. 8. Usamljeni sljemenak

Literatura:

1. Adem Handžić, *Dokument o prvom službenom popisu Gazi Husrev begova vakufa iz 1604.godine*, Anali Gazi Husrev begove biblioteke, knjiga XV-XVI, Sarajevo 1990.
2. *Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine*, tom II, Sarajevo 1988.
3. Artur Dž. Evans, *Kroz Bosnu i Hercegovinu u vrijeme pobune 1875.*, Sarajevo 1965.
4. *Haupt-Uebersicht der politischen Eintheilung von Bosnien und der Herzegovina (Glavni pregled političkog razdielenja Bosne i Hercegovine)*, Amtliche Ausgabe (Službeno izdanje), Sarajevo 1880.
5. Amina Kupusović, *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine*, sv. III, Sarajevo 2000.
6. Miroslav Niškanović, *Porijeklo stanovništva tešanskog kraja*, Glasnik zemaljskog muzeja BiH, n.s. 41/42, Srajevo 1987.
7. Pavo Anđelić, *O usorskim vojvodama i političkom statusu Usore u srednjem vijeku*, Prilozi, Institut za istoriju, god. XIII, br. 13., Sarajevo 1977.
8. Šefik Bešliagić, *Stećci centralne Bosne, (Srednjovjekovni nadgrobnici spomenici Bosne i Hercegovine)*, Sarajevo 1967.
9. Šefik Bešliagić, *Stećci. Kataloško-topografski pregled*, Veselin Masleša, Biblioteka Kulturnonasljeđe, Sarajevo 1971.
10. Šefik Bešliagić, *Stećci – Kultura i umjetnost*, Sarajevo 1982.